

עמך עמי? מלכוד הזהות הישראלית במשבר הגיור

נדב שנרב

הויכוח בעניין גיורם של עולי חבר העמים סוער בימים אלו. פסילתם של "גיורי הרב דרוקמן" על ידי דיינים בבית הדין הרבני הגדול נתפסת כסימפטום נוסף של ההשתלטות החרדית על מוקדי כוח שהיו מזוהים פעם עם הציבור הדתי לאומי. תגובת הדתיים-לאומיים הייתה צפויה ונעה על פסים מוכרים: הבעות תמיכה ברב דרוקמן ובבית דינו, מחאה על הצער שנגרם לגרים, והשתלחות בדיינים החרדים ובפסיקתם.

בתוך כל המהומה נשתכחה שאלה פשוטה אחת: על מה נסב הויכוח ההלכתי? מי צודק? מה סובר כל צד? מטרתו של מאמר זה היא לתת לקורא סקירה אשר תנסה להבהיר את מצב העניינים ברמת ההלכה ואת ההשלכות המטה-הלכתיות החשובות שיש לויכוח בכמה כיוונים. תחילה נבהיר מה קורה בשטח ומה עניינם של המתגיירים, לאחר מכן נעסוק בקבלת מצוות בגירות, ונבאר מדוע עמדת החרדים אכן מבטאת את הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה בדורות האחרונים. בפרק השלישי נסביר כיצד תפיסת הזהות היהודית רלוונטית לענייננו, ולבסוף ננסה להבין מה המצב כרגע ולאן פנינו מועדות.

מה קורה בשטח?

עליתם של יותר ממיליון עולים מברית המועצות הביאה לארץ גם מאות אלפים הזכאים לעליה לפי חוק השבות, למרות שאינם יהודים על פי ההלכה. מדובר בבנים לאב יהודי ולאם לא יהודיה, נכדים לסב יהודי, בני זוג לא יהודים וכדומה.

אנשים אלו זכאים על פי חוק השבות לאזרחות ישראלית ולסל קליטה, והם אזרחים שווי זכויות וחובות במדינת ישראל. רצונם להתגייר לא נובע מרצון לשפר את מעמדם כאזרחים, אלא מרצון כן להתערות בעם היהודי בארץ ישראל. עם זאת, לרובם המוחלט אין שום רצון או כוונה לשמור מצוות בדרך המקובלת ביהדות האורתודוקסית. לכל היותר ניתן לצפות מהם כי לאחר הגיור יכבדו כמה ממנהגי המסורת היהודית כפי שנהגים חלקים רחבים בציבור החילוני.

מדוע מעוניינים אנשים אלו בגיור בכלל, ובגיור אורתודוקסי דווקא? מדוע אינם מסתפקים בהיותם ישראלים שווי זכויות, משרתים בצה"ל, דוברי עברית? כאן אנו מגיעים לנקודת המוקד של הבעיה. החברה היהודית-ישראלית מכוננת את זהותה דרך העולם התרבותי של היהדות המסורתית שנהגה מדורי דורות, המקבילה פחות או יותר הגרסה האורתודוקסית לשמירת מצוות, וזאת על אף שרוב היהודים הישראלים דוחים מכל וכל את המחויבות לצווי ההלכה. נסיונות לגבש זהות במנותק מן המסורת התרבותית היהודית, כמו זה שעשו ה"כנענים" בשנות החמישים והששים, לא הצליחו לגבש סביבם קהל תומכים רציני. כך נוצר המצב בו בחור חילוני מערבי ומשכיל נרתע להתחתן עם בחורה רוסייה מכיוון שהוא יודע כי לפי ההלכה היא וצאצאיה לא יהיו יהודים. זה שמדובר באזרחית ישראלית לכל דבר, זה שהיא שרתה בצבא ומדברת עברית, עדיין לא מסיר מלבו את הרגשת הזרות הלאומית כלפיה. יתר על כן: גם אם בחורה זו תקבל תעודת גיור מבית המשפט או מפקיד העירייה, על סמך בחינה בתולדות ישראל ואכילת פלאפל תוך חבישת כובע טמבל הוא לא ישתכנע. כדי לחוש שהוא מתחתן עם יהודיה הוא זקוק לאישורו

של רב, רצוי מזוקן ובעל מבטא אידישאי. על אף שהוא ישמח להסביר לך כי אותו רב והציבור שהוא מורה לו דרך הם כנופיית טפילים חשוכים מימי הביניים, הוא עדיין זקוק לו כ"סוֹכָן אותנטיות" של הזהות היהודית.

זוהי פחות או יותר נקודת הכשל הבסיסית. מצד אחד צריכים את הרבי כנציג היהדות האותנטית המעניקה לנו זהות, אך מצד שני לא מוכנים לקבל את מרות ההלכה אליה הוא מרגיש מחויב. זה פחות מפריע כשמדובר בטקסי מעגל החיים בהם כבר נוצר איזה שהוא מודוס ויונדי בין הצדדים, אך מביא בהכרח לפיצוץ בשאלת הגיור, שכן בשאלה זו ההלכה עצמה די אוסרת על השימוש שהציבור החילוני מנסה לעשות בה, כפי שיובהר מייד.

קבלת מצוות בגירות.

גירות היא נושא הלכתי סבוך, ובגירום של עולי ברית המועצות עלו הרבה נושאים: גירות לשם אישות (כלומר כאשר המתגייר מתגייר כדי לשאת בן או בת זוג יהודיים), גירות לשם ממון (אזרחות, סל קליטה), כיצד לגייר קטנים שאינם בני דעת וכדומה. בפסק הדין של בית הדין הרבני עלו גם נושאים הקשורים לרבנים דרוקמן ואביאור באופן אישי, ונטען כי הם "זייפו גיורים", כלומר, לפי מה שהבנתי, חתמו על טפסים מראש ונתנו לאחרים לבצע את הגיור בפועל. כל הנושאים הללו, חשובים ככל שיהיו, אינם מענייננו כאן. השאלה הבסיסית העומדת לדיון קשורה בדרישה שהגר או הגיורת יקבל עליו עול מצוות בזמן הגיור.

כך מתאר הרמב"ם, לדוגמה, את תהליך הגיור: "כשירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה ... כשיבוא להתגייר ... מודיעין אותו עיקרי הדת .. מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ... אם חזר בו ולא רצה לקבל הולך לדרכו ... " (קדושה, הלכות איסורי פי"ג ופי"ד). ברור מדבריו כי קבלת עול תורה היא חלק מהליך הגיור, המורכב גם מהדרכה כללית לגבי המצוות העיקריות. יתר על כן: מי שידקדק בדברי הרמב"ם יראה כי "יקבל עליו עול תורה" אינו חלק מהליך הגיור (מילה וטבילה) אלא מהגדרת הקונספט של "מהו רצון להתגייר" – רצון להתגייר הוא, בין היתר, רצון לקבלת עול תורה.

כל הפוסקים, לאורך כל הדורות, תיארו את הליך הגיור באופן דומה. עם זאת, השאלה המרכזית העולה היום נשאלה לראשונה רק לפני כמאה וחמישים שנה. עד אז שררה זהות כמעט מוחלטת בין העם היהודי כקולקטיב לבין קבוצת האנשים ש"קבלו עליהם עול תורה". משנתפוררה זהות זו עם עלית המודרנה ותהליכי החילון למיניהם החלו הפוסקים לדון בבעיית הגיור בדיעבד: אם בית הדין אכן ביצע טכס גיור, אך הגר לא קיבל עליו עול תורה, האם חלה הגירות בדיעבד או שאדם כזה נחשב לגוי אף שעבר מילה וטבילה?

פוסקי הדורות האחרונים נקטו קו די אחיד בעניין: **במקרה של ביצוע טכס גירות ללא קבלת מצוות, הגוי נשאר גוי ואינו הופך ליהודי.** לשם הדגמה נצטט את דבריהם של שניים מגדולי הפוסקים בנדון.

רבי משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה יו"ד א' קנ"ז) "בגר שאנן סהדי (=אנו עדים, כלומר ניתן להסיק זאת בבירור גם כאשר האדם לא אומר זאת) שלא קיבל מצוות אף שאמר בפיו שמקבל ... פשוט וברור שאינו גר כלל אף בדיעבד ... בין לקולא בין לחומרא שקבלת מצוות בגר מעכב ... ואף אם אמר בפיו שמקבל מצוות אם אנן סהדי שאינו מקבל עליו באמת אינו כלום ... איני יודע טעם הרבנים הטועים בזה ..."

הרב קוק (שו"ת דעת כהן סימן קנ"ד) המליץ לרבני ארגנטינה שלא לגייר כלל גרים במדינה ולשלוח אותם לירושלים לבדיקת רצינותם, שהרי "כשלא נתגיירו לגמרי, היינו בלא קיום המצוות ושמירתן, וגם המחשבה הייתה שלא כראוי, אין כאן גירות כלל".

בקצרה, עמדתם של הדיינים החרדים, לפיה בגירות ללא קבלת מצוות אין הגוי הופך ליהודי על אף ביצוע הטכס של מילה וטבילה, מעוגנת היטב בפסקי גדולי הדורות האחרונים.

בנקודה זו ראוי להעיר שתי הערות.

1. חובבי ה"חקירות" הישיבתיות ירגישו מייד שניתן לנסח את פסק ההלכה בשתי צורות. אפשרות אחת היא לומר (כפי ששמע מהרמב"ם שהבאנו לעיל) שהגויור הוא טכס הצטרפות לקהילה הדתית של שומרי המצוות. במקרה כזה "גויור ללא קבלת עול מצוות" הוא מושג ריק מתוכן, משולש עם ארבע צלעות. ניתן, אמנם, לנסח גרסה חלשה יותר של העקרון ולסבור כי גויור הוא אכן הצטרפות לעם היהודי אלא שקבלת מצוות היא תנאי הכרחי מצד הדין. יש לחקירה הזו כמה השלכות הלכתיות (לדוגמה, האם ניתן לגייר חרש או שוטה שאינם מחוייבים במצוות), אבל עיקר חשיבותה היא מן הצד העקרוני כפי שיובהר בהמשך.

2. חשוב להבין כי עמדת הפוסקים איננה מזהה "קבלת עול מצוות" עם "התחייבות בלתי חוזרת לשמירת כל המצוות בעתיד". בשאלה אחרת דן רבי משה פיינשטיין במקרה שבו גיורת חשבה, תוך כדי טכס הגיור, לנסוע לעבודתה באופן חד פעמי בימי החג הקרובים. במקרה זה הוא טוען כי הגיור חל, שהרי "גר שקיבל עליו כל המצוות ... אף (ש) יודע שלא יוכל לעמוד בנסיון ... שנחשב קבלת מצוות מאחר שקבלה חיוב המצוות לקיימן כשיהיה לה באפשר..." אין אדם בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולקבלת עול מצוות יש היבט עקרוני: האדם רואה עצמו באופן בסיסי כמחוייב לעבודת הבורא על פי כללי ההלכה. גם בתוך העם היהודי, הנקודה הזו היא הבחינה העקרונית המבדילה בין דתי לחילוני: לא העובדה שזה מקיים 80 אחוז מהמצוות מול 20 אחוז של השני, אלא המחויבות העקרונית להלכה שישנה אצל הדתי ולא אצל החילוני. הגמרא במסכת שבת (סח:) אף מדברת על "גר שנתגייר לבין הגויים" שאינו יודע לא על שבת ולא על איסור עבודה זרה. כיצד זה ייתכן? אדם שאין לו שום מושג על מצוות התורה, באיזה מובן הוא מתגייר? התשובה, כפי שהסברנו, היא שהוא קיבל עליו "עול תורה", את המחויבות העקרונית לשמוע לקול הבורא כפי שהוא משתקף במצוות, אף שאין לו מושג על פרטי המשימות שעליו לבצע.

העמדה העקרונית הזו, לפיה קבלת מצוות היא לפחות תנאי הכרחי לגיור ובלא קבלת מצוות הגיור לא חל, עוררה, כמובן, קשיים מעשיים גדולים. בארצות הברית, לדוגמה, היה פעמים רבות רצון למנוע נישואי תערובת על ידי גיור של בן הזוג הלא-יהודי. מאיליו יובן כי בדרך כלל גם בן הזוג היהודי בנישואין כאלו לא היה ממש שומר מצוות דגול, וממילא נוצרה כאן בעית קבלת המצוות: היאך ניתן להאמין להצהרת הגויה שהיא תשמור מצוות, כשכל עצמו של הגיור נועד לאפשר לה את הנישואין עם מחלל שבתות ואוכל טריפה?

מקרים כאלו יצרו לחץ גדול על הרבנים בארצות הברית, וגם רבי משה פיינשטיין, שאת דבריו ציטטנו לעיל, היה מודע למצב הקיים:

"יש הרבה רבנים בנוא יארק מקבלים גרים כאלו וממילא אין לי לומר בזה איסורים אבל אני אין דעתי נוחה..."

כדי ללמד זכות על אותם הרבנים, וכדי להסביר איך ייתכן שהגיור חל גם באופן הזה, הוא מציע שני פתרונות הלכתיים:

א. "יש מקום לומר שהוא גירות בדיעבד, מאחר שאמרה לפני הבית דין שמקבלת מצוות התורה ואירע גם כזאת שמקבלת באמת לכן אולי דנין אף באלו שאין שומרת רק כדברים שבלב. אף שלדידי לא מסתבר שבשביל איזה יחידות לסלק האנן סהדי ולהחשיב לדברים שבלב אבל אולי זהו טעמייהו ויש עכ"פ מקום לזה"

הפתרון ההלכתי כאן מבוסס על העקרון ההלכתי של "דברים שבלב אינם דברים", אלא אם כן הם "דברים שבלבו ובלב כל אדם". מי שקידש אשה, לדוגמה, לא יכול לטעון אחר כך שזו היתה בדיחה גרועה ושלא נתכוין אלא לעשית צחוק. על זה נאמר כי דברים שבלב אינם דברים. רק אם היסוד הקומי שבסיטואציה גלוי לכל מסתכל נוצר מצב של "אנן סהדי", בו הדברים הם כבר "בלבו ובלב כל אדם", ואז הקידושין אינם חלים. הטענה שמציג כאן ר"מ פיינשטיין היא שהצהרת המתגייר/ת בפני בית הדין על קבלת המצוות איננה נכנסת לגדרי "אנן סהדי", זאת מפני שישנם מקרים נדירים בהם ההצהרה היתה כנה והמתגייר/ת אכן שמרה מצוות לאחר הגיור. אם נקבל את הרעיון הזה נמצא שהגיור הוא תקף, וזה שהמתגייר אינו שומר מצוות לאחר מכן אינו מבטל אותו, שהרי יהדותו של חילוני אינה פוקעת.

ב. "דמה שבעלה שנתגיירה בשבילו הוא מחלל שבת ומופקר ... עושה שהיא סבורה שאין חיוב כל כך לשמור המצוות וא"כ היא כגר שנתגייר לבין העכו"ם ... משום שקיבל עליו להיות ככל היהודים שנחשבת קבלה אף שלא ידע כלום מהמצוות דידיעת המצוות אינה מעכבת ... לכן אף שהבית דין אמרו לה שצריך לשמור שבת חושבת שהוא רק הידור בעלמא .. נמצא שלטעותה קיבלה כל המצוות שיהודי מחויב שהוא גירות אף שמחמת זה לא תקיים עכ"פ המצוות. וזה טעם שיש בו ממש להחשיבה לגיורת והוא למוד זכות קצת על הרבנים המקבלים שלא יחשבו עוד גריעי מהדיטות"

כאן ישנה טענה יותר רדיקלית: מכיוון שהודעת מצוות אינה מעכבת והמתגייר צריך רק לקבל עליו עול מצוות, אם הוא סבור שעול זה כולל רק כמה מעשים סמליים, ומחשיב שמירת מצוות אמיתית להידור של חסידי עליון – נמצא שקיבל עליו מצוות בלב שלם.

כפי שהדגיש, ר"מ פיינשטיין עצמו לא חשב שיש ממש בטעמים הללו, והחזיק בהוראתו לפיה גיורים כאלו הם חסרי תוקף הלכתי, או לפחות ספק גיורים. בתשובה אחרת (יורה דעה ג' ק"ט) הוא מורה לאשה שנתגיירה באופן הזה וחזרה בתשובה אחרי שנתיים לטבול שנית לשם גיור. עם זאת, הוא היה מודע לחלוטין למתרחש סביבו ואף כתב לרב אחר:

"אני אין דעתי נוחה, וגם דעת אבא מרי הגאון זצ"ל לא היתה נוחה, אבל לא אמינא איסורים בזה וכתר"ה (= כבוד תורתו הרמה) יעשה כפי הבנתו ודעתו וכפי הדוחק"

לסכום, כל הפוסקים מסכימים כי קבלת מצוות היא תנאי הכרחי בגירות. גר שאמר בפני בית הדין שהוא מקבל מצוות בסיטואציה בה הדברים נראים מופרכים, לדעת רוב הפוסקים אין לבית הדין לקבלו וגירותו אינה גירות. למרות זאת גיורים מסוג זה הם פרקטיקה נפוצה כבר זמן רב, בידיעתם של הפוסקים שגם הציגו צדדים להקל וגם לא מחו בידי מי שנהגו כן.

קשיים קונספטואליים:

כפי שהבהרנו, פסקם של הדיינים החרדים אכן מבטא את הזרם המרכזי בעולמם של פוסקי ההלכה. בעולם הרבנות ישנו כבוד רב לגדולי הדורות האחרונים, וקשה יהיה למצוא רב שיחלוק בפירוש על פסקיהם של מאורות כרבי משה פיינשטיין, ה"בית יצחק", הרב קוק ואחרים, גם אם כל אלו אינם גאוני קדמונים אלא רבנים משניים-שלשה הדורות האחרונים.

בכל זאת, אפשר להעלות על הדעת פתרונות לא קונבנציונאליים או לא הלכתיים. אבי שגיאו וצבי זהר, לדוגמה, מציגים דיון תורני רב היקף ובשורה התחתונה הם מציעים לחלוק על הפוסקים האחרונים ולפסוק כי קבלת מצוות אינה מעכבת גירות. אפשר אולי לומר כי הגיור הוא הצטרפות לעם היהודי **כפי שהוא**, ולכן בדורות אלו אין לדרוש קבלת מצוות מלאה במובנה האורתודוכסי החמור. יכול אדם אף להציע לעקור לחלוטין את ההלכה בעניין הגיור, אם מתוך שיקולים תוך הלכתיים שנראים לו חשובים יותר (מניעת פילוג בעם היהודי, שמירה על המדינה) בגדרי "עת לעשות להשם הפרו תורתך", או אף מתוך עמדה הרואה בשינוי ההלכה דבר נסבל ורצוי, כפי שסוברים הרפורמים והקונסרבטיבים.

אלא שגם מי שפורק מעל צווארו את עול ההלכה אמור להיות מחויב, עדיין, לעקרונות בסיסיים של שכל ישר, ואלו מביאים אותו לידי בעיה קשה הדורשת התייחסות. ברור (ושגיא וזהר הדגישו זאת) כי השמטת קבלת עול מצוות מטכס הגיור הופכת אותו מטכס המרת דת לטכס קבלה לעם היהודי. אבל כיצד ניתן "להתקבל" לעם? האם יכול אני לנסוע מחר לבולגריה ולהפוך לבולגרי? מן הסתם יש למשרד הפנים הבולגרי איזו שהיא וועדה שיכולה לדון בענייני ולתת לי אזרחות בולגרית, אבל זה רק ישאיר אותי במצב של ישראלי בעל אזרחות זרה. האם ניתן "להתבלגר" על ידי אכילת קילו גבינה בולגרית בפני שלשה מטרופוליטים יוונים-אורתודוקסים? אין טכס כזה. לדת מצטרפים על ידי טכס המרת דת; ללאום מצטרפים באמצעות טמיעה. מי שגר הרבה זמן בבולגריה, מדבר את השפה וחווה את התרבות ומתחתן בבני הארץ, הוא או ילדיו יהפכו לבולגרים, אבל אין ועדה שתתן לו את התואר הזה.

האמור לעיל נכון בכל מדינת לאום בעולם. רק בארצות הברית, מחנה הפליטים הגדול שזהותו הלאומית קשורה עם עקרונות אוניברסליים של מבנה שלטון רציונלי, ניתן להפוך לאמריקאי בן יום. בכל מקום אחר: בצרפת, בגרמניה, באיטליה – זה בלתי אפשרי. "אפשר" כותב אלאן בלום "להיעשות לאמריקאי בן יום ... אולם אין כל אפשרות להיעשות לצרפתי, שכן הצרפתי הוא מיום היוולדו מורכבות הרמונית, או דיסוננטית, של הדים היסטוריים" (דלדולה של הרוח באמריקה, ע' 56).

ובכן מה אנו, היהודים הישראלים? האם אנו מזהים את זהותנו עם שיטת הממשל שלנו ועם השותפות האזרחית שלנו בחיים על כברת הארץ הזו? האם יש בזהותנו עדיין מרכיב תרבותי הקשור לאותם "הדים היסטוריים" אשר הגדירו מהו יהודי באלפי השנים האחרונות? גם מי שבעיניו פוסקי הדורות האחרונים, ואף ההלכה בכלל, חשובים כקליפת השום, אינו פטור מללת לעצמו מענה על השאלות הללו אם הוא מעוניין, מעבר לסיפוק הצורך של אנשים בזהות מוגדרת היטב, גם במענה לשאלה מהי אותה זהות. עד שבעיות הקומון סנס האלו לא יטופלו, עדיף להתחיל את מסע השינויים בהלכה בנקודות יותר פשוטות.

מהי בדיוק עמדתם של הרבנים המגיירים?

קשה לענות על השאלה הזו. הרבנים המגיירים אינם ששים לפרט את הדרישות המדויקות שהם מציבים בפני המתגיירים, כדי שלא ילמדו מדבריהם כיצד לרמות את בית הדין על ידי הצהרות כוזבות. חשוב להדגיש, עם זאת, שהמגיירים מסכימים במאה אחוז עם העקרון של קבלת מצוות בגיור כתנאי הכרחי.

הרב אביאור, מראשי המגיירים, כותב בספרו: "...לב לבו של הגיור מתבטא בשמירת תורה ומצוות. גיור ללא שמירת מצוות הוא מושג נבוב ללא תוכן, הוא עניין שניטל ממנו ליבו" ואילו הרב מלמד מתאר את תהליך הגיור "אין מקבלים גר שאינו מסכים לקיים אחת ממצוות התורה. יסוד הגיור הוא קבלת המצוות.... וזו הסיבה שגיור של רפורמים אינו נחשב גיור, שהואיל ועמדתם העקרונית שאין צורך לקיים את כל מצוות התורה, הרי שהגוי שבא אצלם אינו מקבל על עצמו עול מצוות.... לפיכך, כדי לבדוק את כוונתם של הבאים להתגייר, דורשים מהם ללמוד את יסודות התורה והמצוות במשך כשנה, כל שבוע שני מפגשים של שלוש שעות. בנוסף לכך הם חוזרים על תלמודם בביתם. כדי שיכירו את אורח החיים היהודי, מצמידים להם משפחה דתית שמארכת אותם בשבתות ובחגים. אם יש להם ילדים, עליהם לשולחם לחינוך דתי. רק אח"כ הם יכולים לבוא לפני בית הדין. ואז, על פי עדויות מוריהם מאולפני הגיור והמשפחות הדתיות שליווים, ועל פי ההתרשמות האישית של חברי בית הדין - בית הדין קובע את עמדתו. אם לא השתכנע מכנות כוונתו של הנכרי לשמור מצוות - אינו מגיירו. ואם השתכנע שבכוונתו לשמור מצוות - הרי הוא מקבלו כגר...."

אז מה קורה כאן? כיצד הרבנים הללו הרשו לעצמם לגייר אלפי יוצאי רוסיה שכל משקיף מן הצד מבין שאינם, ולא יהיו, מקבלי עול מצוות? האם הם מיתממים?

כאן אני גולש למישור הספקולציה. כמה אפשרויות תיתכנה, לדעתי:

1. הרבנים המגיירים סומכים על הנוהג שזכה להסכמה מסוימת מצד רבי משה פיינשטיין, כמבואר לעיל. אגב, את הבסיס להיתרו השני של הרב פיינשטיין – ההנחה לפיה המתגייר אכן מקבל עליו מצוות לפי הסטנדרט הנהוג בחברה שלו וזה מספיק כי אינו יודע יותר – די הורסים באותם אולפני הגיור בהם מבהירים למועמד הבהר היטב מהו אורח חיים דתי.

[למעשה "אולפן הגיור" מדגים בדיוק את שני הפנים של הגיור: קבלה לעם והמרת דת. מצד ההצטרפות לעם היהודי, הקניית ידע על מסורת ישראל (אם היא נעשית בטוב טעם) היא ודאי צעד חיובי, אבל תקפו ההלכתי של הגיור כטקס המרת דת סובל מזה, כפי שנתבאר.]

2. המגיירים מאמינים בכנות הצהרות המתגיירים, ואיכשהו עוצמים עיניהם מלראות את מעשיהם בהמשך. ייתכן שהם חושבים שניתן להגיע עם הגר למצב מהסוג של חזרה בתשובה ביום הכיפורים, כלומר מצב בו אדם בכנות גמורה מחליט לא לעבור יותר עבירות, למרות שכל משקיף מהצד, וגם הוא עצמו, יודע שההכרעה הזו תתנדף עוד לפני ההבדלה.

3. אצל יוצאי מרכז הרב ואגפיה יש חיבה גדולה לטענה התמוהה לפיה החלוקה בין דתיים לחילוניים היא מלאכותית. על אף שחלקם נוקטים בפועל מדיניות סתגרנית ומתבדלת, ולא ישלחו את ילדיהם אפילו לגן דתי בו לא תובטח להם שליטה בתכנים ובמסגרות, הם נהנים מאד משום מה לחזור ולומר כי ההבדל בין דתיים לחילוניים הוא רק כמותי ולא איכותי – פשוט אלו מקיימים יותר מצוות ואלו פחות. כאשר כתבתי פעם מאמר ב"צהר" על בר מצווה לילד חילוני, ובו ציינתי כי יש בחגיגה כזו מידה של פרדוקס, מפני שמדובר בכניסתו למצוות של פורק עול תורה, הגיב הרב דרור פיקסלר כי "אם נמשיך את דבריו של ד"ר שנרב נראה שגם אין מקום לחגוג בר מצווה לנער, שאמנם שומר שבת וחבר קבוע בבית כנסת, אך אין בכוונתו ללמוד תורה בכל יום וכן שאינו נוהר באיסורים נוספים. חייבים לבדוק כל נער קודם כניסתו למצוות אם הוא באמת מתכוון לשמור את כל תרי"ג מצוות." מותר לנחש כי מי שזו דעתו יתקשה להבין את ההבדל בין גר שאינו מקבל עול מצוות באופן עקרוני למי שעלול להיכשל בהמשך הקריירה שלו כיהודי באבק לשון הרע. טשטוש המושגים הזה חייב, כך אני סבור, לתת אותותיו גם ביחס ההלכתי לעקרון של קבלת המצוות בגירות.

מה למדנו אנו כאן?

ההשתלחות הפרועה של הדיינים החרדים ברבני הגיור היא מעשה מכוער. הם עצמם יודעים היטב שמדובר בהתנהלות מקובלת שהיתה ידועה לפוסקי הדור הקודם, ומנצלים באורח אפייני את עמדות הכח שהשיגו כדי לחבוט בדתיים-לאומיים שנואי נפשם. צריך לקרוא את פסק הדין כדי להרגיש בחוש את השומן נוטף על הזקן מרוב הנאה מתאוות הניצוח.

אך לגופו של ענין, עמדת הרבנים החרדים משקפת את עמדת הזרם ההלכתי המרכזי. בניכוי ענייני נימוסין והליכות פוסקי הדורות האחרונים היו מסכימים עם הדעה לפיה גיור באופן הזה הוא פסול או לפחות ספק פסול. מבחינה ציבורית, לדעתי, עושים המגיירים טעות כאשר אינם חושפים את הטיעון ההלכתי וממקדים את מאבקם בראיונות זועמים לתקשורת. אני מניח שהם אינם מוצאים שום קושי בגיוסו של עיתונאי חילוני לצידם נגד עמדת החרדים הרשעים, אך אילו היו

מבארים לו שאת הגרים הם מגיירים על סמך אמונה תמימה בהצהרת שמירת המצוות שלהם, הצחוק הפרוע לא היה מאפשר לו לכתוב את הכתבה.

המצב קשה, ולא ברור אם יש לו פתרון שיהיה חלק מבחינה הלכתית וסביר מבחינה ציבורית. גם אם ניתן לחשוב על כל מיני פטנטים הלכתיים מחודשים כך שניתן יהיה להפוך ליהודי ללא קבלת מצוות, לא יימצאו כנראה הרבנים שיתמכו בהם. לטווח הארוך הדבר עלול להביא לנתק, שאנשים כמו שלמה זנד כל כך מצפים לו, בין העם היהודי ובין מדינת הלאום שלו, או בין הזהות היהודית לזהות הישראלית. יותר ויותר יהודים חילוניים יפתרו את שאלת היחס ללא יהודים החיים בינינו על ידי אימוץ הזהות הישראלית, בניגוד מפורש לזהות היהודית, כבסיס להגדרה העצמית שלהם. האם זה צריך להטריד אותנו? האם זה לא יקרה בין כך ובין כך? שוב, קשה לדעת.

בסופו של יום, הבעיה האמיתית איננה השקפתו של הרב דרוקמן, או דעתם של הרבנים איזרר ושרמן, על סוגיה הלכתית כזו או אחרת. הבעיה היא זו שמלווה את הציונות מראשיתה בניואנסים שונים: תקפות הניסיון לכונן זהות יהודית על בסיס שאינו מתחבר באופן חלק לרצף ההיסטורי. התנועה הציונית חיה עם האבן הזו בנעל כבר יותר ממאה שנה, וכנראה שהיא כואבת היום לא פחות מאשר בימי הרצל, אחד העם ו"פולמוס התרבות" של הקונגרסים הראשונים.